

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Wpływ społecznej roli książki na koordynację polskiej działalności wydawniczej w Niemczech Zachodnich w pierwszych latach po II wojnie światowej

Author: Agnieszka Łakomy

Citation style: Łakomy Agnieszka. (2012). Wpływ społecznej roli książki na koordynację polskiej działalności wydawniczej w Niemczech Zachodnich w pierwszych latach po II wojnie światowej. W: I. Socha, A. Łakomy (red.). "Lektury pokoleniowe i ponadpokoleniowe : z zagadnień recepcji" (S. 45-53). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersytet ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Agnieszka Łakomy

Wpływ społecznej roli książki na koordynację polskiej działalności wydawniczej w Niemczech Zachodnich w pierwszych latach po II wojnie światowej*

Wydawanie polskich druków na terenie Niemiec rozpoczęło się niemal zaraz po zakończeniu II wojny światowej. Jak wspominają wydawcy, pierwsze książki opuściły drukarnie już w maju 1945 roku¹. Tak szybka organizacja akcji wydawniczej podyktowana była przede wszystkim potrzebami czytelniczymi Polaków, którzy na terenie byłej III Rzeszy oczekiwali na powrót do kraju bądź możliwość dalszej emigracji². Wydawcy zdawali sobie sprawę z ogromnego „głodu książki” wśród osób, które w trakcie działań wojennych pozbawiono kontaktu z drukowanym słowem polskim. Inicjatorzy polskiej akcji wydawniczej rozumieli społeczną rolę, jaką będzie w tym miejscu odgrywać polska książka. Upatrywali w niej „pocieszyciela” dla

* Artykuł powstał w trakcie badań, których wyniki opublikowano w książce: A. Łakomy: *Polska książka na obczyźnie. Niemcy Zachodnie 1945–1950*. Warszawa 2011.

¹ M. Lurczyński: *Awantura w Hanowerze*. „Kultura” 1971, nr 4, s. 122.

² Po zakończeniu II wojny światowej, w maju 1945 roku, wolność odzyskały osoby, które w latach 1939–1945 zostały deportowane z Polski na teren III Rzeszy. W grupie tej znaleźli się przede wszystkim robotnicy przymusowi, ale także więźniowie obozów koncentracyjnych i jeńcy wojenni. Organizacja Narodów Zjednoczonych do Spraw Pomocy i Odbudowy (UNRRA) w raporcie z 22 czerwca 1945 roku oszacowała ich liczbę na 1 826 tys. osób. Opiekę materialno-bytową nad nimi przejęła administracja państw okupujących Niemcy oraz w zachodnich strefach okupacyjnych organizacje specjalnie do tego celu powołane: UNRRA, a po jej likwidacji Organizacja do Spraw Uchodźców (IRO). Por. Z. Sułowski: *Polacy w Niemczech w latach 1945–1951*. „Studia Demograficzne” [T.] 15 (1968), s. 68; C. Łuczak: *Polacy w okupowanych Niemczech: 1945–1949*. Poznań 1993.

wiernych czytelników i podkreślali jej funkcje terapeutyczne. Uważali, że lektura polskich książek pomoże Polakom zapomnieć o tragediach przeżytych w czasie wojny, będzie łącznikiem z przedwojenną normalnością. Umożliwi także kontakt z językiem ojczystym, a często również dostęp do informacji o Polsce zawartych w treści czytanych druków. Ważna dla ówczesnych Polaków znajdujących się po II wojnie światowej na terenie Niemiec okazała się także edukacyjna rola książki. Kształtowanie się w byłej III Rzeszy polskiego szkolnictwa ogólnego, zawodowego i wyższego wymagało zapewnienia uczniom pomocy szkolnych. Oprócz tego zrodziło się zapotrzebowanie na książkę religijną, wykorzystywaną przez księży w rozpozczętej zaraz po odzyskaniu wolności posłudze kapłańskiej.

Początkowy okres funkcjonowania polskich wydawnictw w Niemczech Zachodnich, tuż po zakończeniu II wojny światowej, cechował się spontanicznością i brakiem koordynacji działań instytucji wydawniczych. Wyrażało się to przede wszystkim w braku odpowiednich pozwoleń władz okupacyjnych czy w przypadkowym doborze tytułów książek publikowanych przez ówczesne oficyny. Zauważono jednak, że brak współpracy i określonej polityki wydawniczej uniemożliwia dostarczenie Polakom książek, które byłyby pożądane w opisanej sytuacji. O wyborze drukowanych tytułów decydowała przede wszystkim fizyczna dostępność egzemplarza wzorcowego. Z tego powodu często zdarzało się, że jeden tytuł dublowany był w kilku oficynach różnych ośrodków wydawniczych. W ten sposób marnowano zarówno czas, energię, jak i drogocenny w powojennych warunkach papier³. Zastrzeżenia te, formułowane na łamach prasy branżowej, spowodowały, że zaczęto myśleć o koordynacji wszelkich polskich działań wydawniczych w Niemczech Zachodnich w pierwszych latach po II wojnie światowej. Inicjatorzy ruchu wydawniczego, chcąc nadać odpowiedni kierunek dążeniom oraz uświadomić wydawcom, jaka rola na nich spoczywa, pisali w ówczesnej prasie:

Wydawcy na wychodźstwie to pionierzy, współczynniki kultury, którzy muszą uważać, że pozostają w służbie społeczeństwa. Jeśli tak rozumieć będą swe powołanie – wydedukują jaką linię pracy obrać powinni i muszą i będą wydawać tylko to, co jest istotnie potrzebne naszemu życiu tutaj.

Jeśli z takich, społecznych założeń wyjdzie wydawca, doskonale zda sobie sprawę, czy może pozwolić sobie na nadużywanie, tak trudnego do uzyskania, papieru i drukarni na drukowanie tandety i marnowanie uzyskanych przez siebie możliwości technicznych⁴.

³ J. K o p r o w s k i: *Polski ruch wydawniczy w brytyjskiej strefie okupacyjnej*. „Na Obczyźnie” 1945, R. 1, nr 26, s. 2.

⁴ E. Z i e l i Ń s k i: *Program czy dowolność*. „Biuletyn Informacyjny Spraw Wydawniczych i Kulturalnych” 1946, R. 2, nr 1, s. 1–2.

Przekonywali, że ze względu na znaczenie książki należy drukować tylko dzieła wartościowe zarówno treściowo, jak i artystycznie, takie, które mogą stać się „hamulcem dla rozprężenia moralnego i występków nieodpowiedzialnych jednostek”⁵. Wymagano od wydawców, aby zrezygnowali z druku tytułów, które nie przyniosłyby czytelnikom żadnych korzyści oraz prowadzili politykę wydawniczą „regulowaną według najżywotniejszych potrzeb wychodźstwa”⁶.

Pierwszym krokiem do uporządkowania działalności wydawniczej, który w zachodnich strefach okupacyjnych Niemiec podjęli jej inicjatorzy, było powoływanie organizacji zawodowych, zrzeszających instytucje wydawnicze i księgarskie. Największą z nich było założone z inicjatywy ks. Józefa Warszawskiego oraz Stefana Dippla we wrześniu 1945 roku Zrzeszenie Wydawców i Dziennikarzy Polskich w Niemczech – Polish Press Edition. W szeregach tej organizacji, obok dziennikarzy, wstąpić mogły osoby bądź instytucje zajmujące się produkcją i rozpowszechnianiem polskiego słowa drukowanego w brytyjskiej, amerykańskiej i francuskiej strefie okupacyjnej Niemiec. Oprócz tego, 2 kwietnia 1946 roku wydawcy z terytorium znajdującego się pod kontrolą amerykańską zdecydowali o założeniu odrębnego oddziału, który miał zrzeszać przedstawicieli polskiego ruchu wydawniczego ze stref: amerykańskiej i francuskiej⁷.

Kolejne zmiany w strukturze organizacji Zrzeszenia spowodowało utworzenie w 1946 roku Syndykatu Dziennikarzy Polskich w Niemczech – odrębnej organizacji dla dziennikarzy. W związku z tym zmieniono nazwę Zrzeszenia Wydawców i Dziennikarzy Polskich w Niemczech na Zrzeszenie Wydawców i Księgarzy Polskich Zagranicą, a organizacja ta zaczęła skupiać tylko uczestników polskiego ruchu wydawniczego i księgarskiego w Niemczech Zachodnich. Wszystkich zrzeszonych podzielono na następujące grupy: Wydawców Książek, Wydawców Czasopism oraz Księgarzy i Punkty Sprzedaży.

Działania Zrzeszenia, które miały na celu koordynację polskiego rynku wydawniczego w Niemczech Zachodnich w pierwszych latach po II wojnie światowej, zostały zapisane w dokumentacji organizacyjnej tej instytucji. Najważniejszym obowiązującym dokumentem był statut organizacyjny⁸. Poza tym każda z grup członkowskich pracowała według ustaleń zebra-

⁵ Z. Topór-Krygler: *Książka polska na obczyźnie*. „Biuletyn Informacyjny Spraw Wydawniczych i Kulturalnych” 1946, R. 2, nr 1, s. 4.

⁶ E. Zieliński: *Program czy dowolność...*, s. 1.

⁷ Nosił on nazwę Oddziału Grupy Wydawców Zrzeszenia. Jego siedzibą było Monachium.

⁸ *Statut Zrzeszenia Wydawców i Dziennikarzy Polskich w Niemczech*. „Biuletyn Informacyjny Zrzeszenia Wydawców i Dziennikarzy Polskich w Niemczech” 1945, R. 1, nr 1, s. 3; Zrzeszenie Wydawców i Księgarzy Polskich Zagranicą: *Statut. Regulamin*. [Niemcy 1946].

nych w odrębnych regulaminach. Dla Grupy Wydawców Książek Zrzeszenia Wydawców i Księgarzy Polskich Zagranicą dokument taki powstał 24 maja 1946 roku⁹. Osobny regulamin został także tymczasowo zatwierdzony dla Oddziału Grupy Wydawców w amerykańskiej strefie okupacyjnej Niemiec w kwietniu 1946 roku¹⁰.

Zgodnie z treścią tych dokumentów, każdy wydawca zobowiązany był zgłaszać Zrzeszeniu, jakie tytuły drukowane są jego nakładem. Dane te podlegały rejestracji i w ten sposób każda instytucja mogła sprawdzić, czy proponowana do druku pozycja została już wcześniej opublikowana, czy też można ją bez przeszkód wydać. Zrzeszenie dysponowało także wzorcami książek, które udostępniane były zainteresowanym członkom w celu dokonania ich przedruku. Ważną inicjatywą było także powołanie specjalnych Komisji Wydawniczych, które oceniałyby aktualne zapotrzebowanie na rynku wydawniczym oraz pomagały w wyborze najpotrzebniejszych tytułów. Już w pierwszych miesiącach swojej działalności Zrzeszenie wyłoniło Główną Komisję Wydawniczą złożoną z przedstawicieli Polskiego Czerwonego Krzyża, Centrali Szkolnictwa Polskiego w Niemczech oraz członków Zrzeszenia¹¹. Walne Zgromadzenie Zrzeszenia wysunęło także postulat stworzenia Rady Książki, która miała również zająć się regulacją rynku wydawniczego¹². Jako instytucja doradcza pomagałaby wydawcom w racjonalnym planowaniu repertuaru wydawniczego, tak, aby podejmowane działania były korzystne zarówno dla nich, jak i dla czytelników¹³. Według wstępnie przygotowanego regulaminu Rady Książki w jej skład miało wejść po dwóch przedstawicieli: hamburskiego i monachijskiego oddziału Zrzeszenia Wydawców i Księgarzy Polskich Zagranicą, Centralnego Komitetu dla Spraw Szkolnictwa i Kultury w Maczkowie, duchowieństwa, Syndykatu Dziennikarzy, Stałego Sekretariatu Spraw Polskich Zjednoczenia Polskiego, Polskiego Czerwonego Krzyża, Harcerstwa, Związku Chrześcijańskiej Młodzieży Męskiej¹⁴. Członkowie Rady Książki mieli oceniać rękopisy i książki wzorcowe w zakresie działu, w którym się specjalizowali oraz wypowiadać się jawnie, czy analizowane przez nich wydawnictwa warte są publikowa-

⁹ *Regulamin Grupy Wydawców Z.W. i K.P. w Niemczech*, s. 1–2. JPIA nr zespołu 24, sygn. 346.

¹⁰ *Regulamin Grupy Zrzeszenia Wyd. i Księgarzy Pol. Zagranicą w strefie amerykańskiej*, s. 1. JPIA nr zespołu 24, sygn. 346.

¹¹ D./Z: *Główna Komisja Wydawnicza*. „Biuletyn Informacyjny Spraw Księgarskich i Wydawniczych” 1946, R. 2, nr 3, s. 5.

¹² *Rada książki*. „Biuletyn Informacyjny Spraw Księgarskich i Wydawniczych” 1946, R. 2, nr 5/6, s. 24.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Zrzeszenie Wydawców i Księgarzy Polskich Zagranicą: *Okólnik nr. 4, dn. 25. sierpnia 1946 r.*, s. [1–2]. JPIA nr zespołu 24, sygn. 346.

nia. Należy podkreślić, że ocenie miała podlegać zarówno wartość merytoryczna, jak i artystyczna każdego tytułu oraz jego przydatność dla Polaków z danego terenu. Według tych kryteriów miano tworzyć listę zalecanych do druku tekstów, których egzemplarze wzorcowe dostarczane miały być odpowiednim wydawcom.

Na kwartalnych zebraniach plenarnych obowiązkiem Rady Książki miało być podanie ogólnego planu wydawniczego na potrzeby danego terenu oraz ocena już opublikowanych polskich tytułów książkowych. Oczekiwano, że jej członkowie wypracują także metody zapobiegające „samowoli i szkodnictwu wydawniczemu”¹⁵ określając, jakie sankcje karne będą nakładane na wydawców niepodporządkowujących się opiniom Rady i działającym wbrew dyscyplinie zawodowej i społecznej¹⁶. Zgodnie bowiem z założeniami, „dobór materiału wydawniczego przez poszczególnych członków Z.W. i K.P. winien odbywać się na warunkach wspólnego porozumienia, planowego podziału, możliwej specjalizacji”¹⁷.

Późniejszą inicjatywą, która miała na celu koordynację pracy polskich instytucji wydawniczych, była aktywność podjęta przez wydawców z brytyjskiej strefy okupacyjnej Niemiec. 8 lipca 1947 roku zwołali oni zebranie w Osnabrück-Fernblick, w którym uczestniczyli także przedstawiciele: Okręgowej Komisji Porozumiewawczej Zjednoczenia Polskiego, Centralnego Komitetu dla Spraw Szkolnych i Oświatowych, Wydziału Szkolenia Zawodowego, Wydziału Prasy i Kultury przy Radzie Naczelnej Zjednoczenia Polskiego oraz Stałego Sekretariatu Spraw Polskich Zjednoczenia Polskiego na terenie Strefy Brytyjskiej. Głównym tematem tego spotkania było przygotowanie planu wydawniczego i „ustalenie najpilniejszych potrzeb w zakresie druków ze szczególnym uwzględnieniem szkolnictwa”¹⁸. Przedstawiciele szkolnictwa ogólnego i zawodowego przekazali bowiem wydawcom listy książek potrzebnych w działalności oświatowej prowadzonej wśród Polaków na terenie byłej III Rzeszy. Ważnym punktem zebrania okazało się także wypracowanie zasad współpracy wydawców ze strefy brytyjskiej z Komisją Wydawniczą, której powołanie planowało Zjednoczenie Polskie – instytucja odpowiedzialna za ustalenie planu wydawniczego na strefę brytyjską oraz udzielanie polskim wydawcom wytycznych dotyczących publikowanych tytułów¹⁹. W Komisji Wydawniczej Zjednoczenia Polskiego zasiadać mieli: przedstawiciel wydawców, delegat Centralnego Komitetu dla

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Zrzeszenie Wydawców i Księgarzy Polskich Zagranicą: *Statut. Regulamin...*, s. [4].

¹⁸ Zebranie Wydawców z Strefy Brytyjskiej, które odbyło się w Osnabrück-Fernblick dn. 8 lipca 1947 r.: *protokół*, s. [1]. JPIA nr zespołu 24, sygn. 230.

¹⁹ Zrzeszenie Wydawców i Księgarzy w Strefie Brytyjskiej: *Statut*, s. [1–2]. JPIA nr zespołu 24, sygn. 230.

Spraw Szkolnych i Oświatowych oraz Referatu Szkolenia Zawodowego Centralnej Komisji Porozumiewawczej Związków Zawodowych. Skutkiem zebrania wydawców strefy brytyjskiej było także powołanie organizacji o nazwie Zrzeszenie Wydawców i Księgarzy w Strefie Brytyjskiej, w której statucie zapisane zostało zobowiązanie przestrzegania zaleceń Komisji Wydawniczej Zjednoczenia Polskiego oraz przedkładania nowo przygotowanych tytułów do zaopiniowania i zaaprobowania²⁰.

Obok koordynacji całej polskiej akcji wydawniczej podjętej po II wojnie światowej w Niemczech Zachodnich, zwracano także uwagę na opracowanie polityki dotyczącej druków poszczególnych typów. Odnosiło się to przede wszystkim do podręczników i pomocy naukowych, w wypadku których ze względu na poziom kształcenia dzieci i młodzieży kontrola wartości merytorycznej była szczególnie ważna. Na samym początku rozwoju szkolnictwa podręczniki przepisywane były przede wszystkim ręcznie bądź składane z luźnych kart zapisanych na maszynie do pisania. W okresie organizacyjnym polskiej oświaty dużą pomocą okazały się także podręczniki przekazywane w darze zarówno przez chcące wspomóc swoich rodaków w Niemczech organizacje polskie, jak i osoby prywatne, mieszkające m.in. w Anglii, Francji czy Belgii²¹. Rozszerzającej się akcji oświatowej tak doraźnie przygotowane pomoce z czasem przestały wystarczać. Należało dostarczyć uczniom profesjonalnie wydane podręczniki, które odpowiadałyby wprowadzanym do szkół programom nauczania. Kontrolą i unormowaniem sytuacji związanej z publikacją podręczników i pomocy szkolnych zajęła się Centrala Szkolnictwa Polskiego w Niemczech. Rozpoczęła ona funkcjonowanie 30 lipca 1945 roku i zasięgiem swojego działania objęła zachodnie strefy okupacyjne Niemiec²².

Centrala już na początku swojej działalności uznała, że do ważniejszych jej zadań należeć będzie usystematyzowanie akcji wydawniczej przeznaczonej dla szkolnictwa. Przede wszystkim skoordynowano napływ darów z zagranicy, które dzięki współpracy z Polskim Czerwonym Krzyżem były przekazywane do polskiej administracji szkolnej. Ta z kolei planowo rozdzielala je do wszystkich szkół zgodnie z potrzebami danej jednostki. Przygotowano także wytyczne odnośnie do pierwszoplanowych potrzeb polskiego szkolnictwa. Uzgodniono porządek edycji książek wykorzystywanych w polskim nauczaniu w zachodnich Niemczech w omawianym okresie. Za zadanie

²⁰ Ibidem.

²¹ W. Kowalczyk: *Szkolnictwo polskie w Niemczech: 1945–1948*. Warszawa 1961, s. 179–181; W. Osajda: *Działalność oświatowo-kulturalna Polonii zachodnioniemieckiej po drugiej wojnie światowej*. Warszawa 1979, s. 150–153.

²² Była to „dobrowolna, koleżeńska organizacja, skupiająca nauczycieli, którzy samorzutnie i bezinteresownie przystąpili do organizowania i prowadzenia szkół”. Cyt. za W. Kowalczyk: *Szkolnictwo polskie w Niemczech...*, s. 69.

priorytetowe przyjęto zaopatrzenie szkół powszechnych, a dopiero w drugiej kolejności szkół średnich ogólnokształcących i zawodowych. Za podstawową potrzebę uznano przygotowanie programów nauczania, według których nauczyciele mogli prowadzić lekcje. Większość programów powstała już w 1945 roku, a pieczę nad ich wydawaniem sprawowała Centrala. Dopiero po ich opracowaniu można było skupić się na druku pomocy naukowych służących przekazywaniu podstawowych umiejętności, tj. czytania, pisanie i liczenia. Ustalono przy tym kolejność wydawania poszczególnych materiałów: najpierw miały się ukazać elementarze i czytanki, później podręczniki do gramatyki i ortografii, dalej podręczniki do nauczania arytmetyki, nowele oraz słowniki ortograficzne. Na samym końcu planowano druk podręczników do geografii, przyrody i innych przedmiotów oraz lektur obowiązkowych²³.

Innym sposobem Centrali na koordynowanie publikacji programów nauczania oraz podręczników szkolnych było nawiązanie współpracy z oficynami, które funkcjonowały w zachodnich strefach okupacyjnych Niemiec. Dało to możliwość wpływania na ofertę tytułową przeznaczoną dla szkół m.in. poprzez udział w kolegialnych organach powoływanych do koordynacji polskiego ruchu wydawniczego, tj. Radzie Książki i Głównej Komisji Wydawniczej.

W koordynację polskiej działalności wydawniczej włączyły się także polskie organizacje zrzeszające przedstawicieli innych zawodów. Przygotowywały one dla wydawców propozycje tytułów potrzebnych im w ich codziennej działalności. Przykładem może być Stowarzyszenie Techników Polskich, którego członkowie na zebraniu, jakie odbyło się 13 października 1946 roku postulowali „koordynację pracy wydawniczej między strefą brytyjską a amerykańską, tak, aby każde wydawnictwo zaspokajało równocześnie potrzeby obu stref”²⁴. Planowano także zorganizowanie 25 października odrębnej konferencji dotyczącej zapotrzebowania na wydawnictwa zawodowe²⁵. Również Stowarzyszenie Polskich Kombatantów zauważyło potrzebę „popierania zdrowego ruchu wydawniczego i koordynacji poczynąń na tym polu”²⁶.

Innym aspektem działań dotyczących koordynacji pracy wydawniczej Polaków była kontrola nad poszanowaniem praw autorskich. W początkowym bowiem okresie działalności wydawniczej większość publikacji

²³ Wytyczne takie postulowała Centrala Szkolnictwa Polskiego w Niemczech. Por. W. K o w a l c z y k: *Szkolnictwo polskie w Niemczech...*, s. 185.

²⁴ *Protokół konferencji Przedstawicieli Techników Polskich z okupacji brytyjskiej i amerykańskiej, odbytej w Göttingen w dniu 13 października 1946 r.*, s. 2. ZPU sygn. brak.

²⁵ Ibidem.

²⁶ *Projekt tez kulturalno-oświatowych Rady SPK uchwalonych na zebraniu w dniu 13.5.1947 r.*, s. [1]. ZPU sygn. brak.

książkowych wydawana była bez zgody ich autorów²⁷. Świadomość, że wykorzystywanie czyjejs pracy bez zezwolenia nie może być tłumaczone nawet ogromnymi potrzebami spowodowała, że przyjęto kilka rozwiązań zabezpieczających prawa autorów, ale także wydawców przed ewentualnymi roszczeniami tych pierwszych. Zrzeszenie Wydawców i Księgarzy Polskich Zagranicą zdecydowało, że w wypadku braku zgody autora na publikację jego książki wydawca powinien zarejestrować taki tytuł, by w przyszłości skontaktować się z autorem. Zalecano także zdeponowanie jako honorarium minimum 10 procent nakładu dla autora opublikowanej bez zgody książki²⁸. W Centrali Szkolnictwa Polskiego w Niemczech sprawy związane z prawami autorskimi koordynował kierownik tej instytucji – dr Tadeusz Pasierbiński. Przygotowywał on listę tytułów opublikowanych bez uzyskania zgody. Miała być ona przedstawiona po powrocie do kraju Ministerstwu w celu wypłacenia przez nie należności autorom. Większość autorów podręczników rzekło się jednak praw do honorariów, rozumiejąc potrzeby społeczne środowisk polskich w Niemczech w omawianym okresie²⁹.

Należy podkreślić, że przyjęcie przez wydawców rozwiązań służących koordynacji polskiej akcji wydawniczej na terenie Niemiec Zachodnich w pierwszych latach po II wojnie światowej spowodowane było specyficzną sytuacją społeczno-ekonomiczną, w której funkcjonowała polska książka. Polscy wydawcy zdawali sobie bowiem dobrze sprawę ze znaczenia, jaką ich praca ma dla społeczności polskiej i dlatego zdecydowali się na kontrolę poziomu merytorycznego wydawanych tytułów, a także wypracowanie metod kształtowania oferty wydawniczej tak, aby zaspokajała najważniejsze potrzeby czytelników.

²⁷ Przykładem może być książka autorstwa Zygmunta Nowakowskiego *Pędziwiatr*, która wydana została nakładem Wydawnictwa Polskiego Związku Wychodźstwa Przymusowego bez zgody autora. Wywołało to jego ostrą reakcję w postaci protestu skierowanego przeciw „piratom”, zamieszczonego w numerze 14–15 londyńskich „Wiadomości”.

²⁸ *Wydawcy*. „Biuletyn Informacyjny Spraw Księgarskich i Wydawniczych” 1946, R. 2, nr 4, s. 4.

²⁹ H. M u z i o ł: *Polski ruch wydawniczy w Niemczech zachodnich w latach 1945–1946*. „Tygodnik Powszechny” 1980, R. 34, nr 17, s. 5; W. K o w a ł c z y k: *Szkolnictwo polskie w Niemczech...*, s. 184.

Agnieszka Łakomy

An impact of a social role of a book on the coordination of the Polish publishing activity in Western Germany in the first years after the World War II

S u m m a r y

A numerous group of Poles awaiting an organised repatriation, relatively further emigration, in specially prepared camps after the end of the war was yearning for the contact with Polish printed word. It was an escape from traumatic memories and "a restraint for moral relaxation and offences of irresponsible individuals". The book at that time served schools and religious life of Polish displaced persons. The lack of paper and other printing materials made a decision on a publication taken in accordance of the function the book was to fulfill and postulated the publishing of merely valuable titles. It was often the case that one title was Publisher in a few different publishing centres, which caused an "irretrievable loss of time and energy". The situation forced the formation of tools which controlled both a factual level of the published books, and shaped a publishing offer of the institutions publishing a Polish book in Western Germany in the first years after the World War II.

The article constitutes an attempt to discussed the methods in question. Among others, the ways of coordinating a publishing policy used by Polish social and cultural institutions were presented. The activity of the Association of Polish Publishers and Booksellers whose main statutory aim was to control and organize a Polish postwar publishing movement in Western Germany was analysed in detail.

Agnieszka Łakomy

Der Einfluss von der sozialen Rolle des Buches auf die Koordination der Tätigkeit von polnischen Verlagen in Westdeutschland in den ersten Nachkriegsjahren

Z u s a m m e n f a s s u n g

Sehr viele Polen, die nach dem Ende des 2. Weltkrieges in speziell eingerichteten Lagern eine Repatriierung oder eine weitere Auswanderung erwarteten, waren auf den Kontakt mit dem polnischen gedruckten Wort schon sehr erpicht. Das Wort war für sie zwar eine Flucht vor traumatischen Erinnerungen und eine „Bremse für Sittenverfall und Übeltaten von unverantwortlichen Personen“. Ein Buch war damals auch von polnischen DPs in deren Schulwesen und Religionsleben verwendet. Der Mangel an Papier und anderen Druckmaterialien hatte zur Folge, dass für eventuelle Veröffentlichung von bestimmten Büchern deren günstige Wirkung entscheidend war; es wurde gefordert, nur wertvolle Titel auszugeben. Es kam oft vor, dass ein Titel in mehreren verschiedenen Verlagshäusern erschien, was „einen unerzetzlichen Zeit- und Energieverlust nach sich zog“. Man war gezwungen, solche Werkzeuge zu finden, mit deren Hilfe der sachliche Wert von herausgegebenen Büchern beurteilt und das Verlagsangebot von den das polnische Buch in Westdeutschland in den ersten Nachkriegsjahren veröffentlichten Verlagshäusern gestaltet werden konnten.

In ihrem Artikel präsentiert die Verfasserin die Methoden, welche die von polnischen sozialen und kulturellen Institutionen betriebene verlegerische Politik koordinieren sollten. Sie bespricht die Tätigkeit des Verbandes der Polnischen Verleger und Buchhändler in Deutschland, dessen satzungsgemäße Hauptaufgaben, die Aufsicht und die Organisation von der verlegerischen Nachkriegsbewegung in Westdeutschland waren.